

București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

**Editura Eikon este acreditată de
Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS)**

Editor: Valentin Ajder
Copertă: Mihăiță Stroe
Fotografii copertă: Alina Florentina Lăzărică
Tehnoredactor, corector: Larisa Pleșca

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Lăzărică, Ionel**

**Orizontul spațial al Bărăganului și silogismele neliniștii
metafizice la Vasile Băncilă / Ionel Lăzărică ; pref. de Viorel
Cernica. - București : Eikon, 2025
Conține bibliografie
ISBN 978-606-49-1491-0**

I. Cernica, Viorel (pref.)

Ionel Lăzărică

Orizontul spațial al Bărăganului și silogismele neliniștii metafizice la Vasile Băncilă

PREFAȚĂ

Admirator necondiționat al operei lui Lucian Blaga, mai cu seamă al filosofiei culturii din sistemul acesteia, gânditorul brăilean Vasile Băncilă a încercat să regândească noțiunea de „spațiu mioritic”, raportată la problematica matricei stilistice românești. În lucrarea de față, la origine, teză de doctorat, domnul Ionel Lăzărică ne oferă, înainte de toate, o descriere a acestei încercări, având grija de a nu pierde ideile gânditorului brăilean printre cele din filosofia blagiană a culturii. Miza lucrării depășește însă condiția unei doxografii, căci autorul caută, de fapt, deschideri potrivite unei noi reconstrucții a conceptului de spațiu cultural al Bărăganului, concept central în opera lui Vasile Băncilă. Aș remarca de la început că demersul domnului Lăzărică este binevenit pe fondul unui interes scăzut al exegezei filosofice românești pentru opera lui Vasile Băncilă, oarecum de înțeles, dacă ținem seama de volumul de texte publicate de filosof și de perioada apariției acestora. Exceptând două lucrări exegetice despre Lucian Blaga și C. Rădulescu-Motru, apoi câteva articole apărute în reviste în perioada interbelică, unele dintre ele adunate și publicate în volume, cele mai multe lucrări ale sale au apărut în ultimii ani; inclusiv seria de *Opere*, ediție îngrijită de Dora Mezdrea, avută în vedere cum se cuvine de domnul Lăzărică în lucrarea sa, care trebuie apreciată și din această perspectivă, ca o contribuție exegetică pe un spațiu al reconstrucției filosofice aflat la începutul cercetării sale.

100. Surdu, Alexandru, *Filosofie contemporană*, București, Editura Paideia, 2003;
101. Tănase, Alexandru, *Introducere în filosofia culturii*, București, Editura Științifică, 1968;
102. Tănase, Alexandru, *Lucian Blaga – poetul filosof, filosoful poet*, București, Editura Cartea Românească, 1977;
103. Tănase, Alexandru, *O istorie a culturii în capodopere*, vol. I, București, Editura Univers, 1984;
104. Vălcan, Ciprian, *Cultura românească: complex de inferioritate, modernizare, probleme de identitate*; (https://core.ac.uk/display/230110477?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1; 09.04.2024, ora 11:05);
105. Vianu, Tudor, *Estetică*, București, Editura Orizonturi, 1993;
106. Vianu, Tudor, *Filosofia culturii și teoria valorilor*, București, Editura Nemira, 1998;
107. Vlăduțescu, Gheorghe, *Neconvențional, despre filosofia românească*, București, Editura Paideia, 2002;
108. Vlăduțescu Gheorghe, *Ontologie și metafizică la greci*, București, Editura Paideia, 2018;
109. Vulcănescu, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1991;
110. Vulcănescu, Mircea, *Pentru o nouă spiritualitate filosofică*, București, Editura Eminescu, 1996.

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Cuvânt înainte</i>	13
INTRODUCERE	19
CAPITOLUL I	
Spațiul de tip tumul-câmp. Metodologia și perspectivele cercetării	35
1. Idei, concepte și simboluri	35
2. Modalitățile raportării omului la spațiul stepei.....	40
3. Întru Bărăgan. O perspectivă ontologică asupra orizontului spațial de tip tumul-câmp	53
CAPITOLUL II	
Stil cultural și orizont spațial mioritic	66
1. Precursori. Lucian Blaga, Leo Frobenius și Oswald Spengler	66
2. Semn și semnificație spațială	74
3. Sentimentul spațial. Spațiul-boltă și spațiul infinit	78
4. Paideuma doinei și a plaiului.....	89
5. Realitate spațială, artă și creație	94
6. Simbolistica spațiului mioritic.....	98
7. Orizontul spațial și natura inconștientă a stilului	102
8. Lumea, de la mit la mister	105

9. Problematika interdependenței dintre stilul cultural și spațiul mioritic 109
10. Repere ale orientării sofianice a ortodoxiei și a arhitecturii religioase în spațiul mioritic. 111

CAPITOLUL III

Bărăganul este sofianic? O hermeneutică a ipostazelor sacralității spațiale de tip tumul-câmp 120

1. Precizări introductive 120
2. Orice profan este sacru în potență? 125
3. Orizont spațial, mit și sacralitate 129
4. Spațiul și ipostazele sacrificiului aducător de sacru 136
5. Călătoria sacrului prin spații istorice..... 146
6. Fenomenologie și hermeneutică în abordarea sacralității..... 149
7. Spațiul și hierofania, ca oglindă a sacrului..... 157
8. Omul din Bărăgan este un mediator între sacru și profan?..... 162
9. Orizontul spațial și funcțiile sacrului 169
10. Spațiul și antinomiile sacrului. Omul religios este un om areligios fără mască?..... 172

CAPITOLUL IV

Bărăganul dualist. Perspective asupra recesivității ca structură a spațiului de tip tumul-câmp..... 174

1. Precizări introductive 174
2. Imanent-transcendent 177
3. Individual-general 190
4. Esență (unitate)-relație 198
5. Schimbare (devenire)-persistență (substanță)..... 208

6. Discontinuitate-continuitate..... 223
7. Relativ-absolut 233
8. A posteriori-a priori..... 244
9. Realitate-aparență (fenomen) 257
10. Materie (conținut)-formă..... 265
11. Existență-neant..... 277
12. Spațiu-timp 289

CONCLUZII

Problematika comprehensiunii semnificațiilor spațiului Bărăganului..... 299

- Bibliografie* 303

INTRODUCERE

Lucrarea prezentă este o încercare de interpretare a filosofiei lui Vasile Băncilă, din perspectiva spațiului cultural, în speță a orizontului spațial al Bărăganului. Am fost motivat în alegerea acestei teme de faptul că Bărăganul nu a fost abordat filosofic decât de Vasile Băncilă, dar într-o manieră pronunțat antropologică și fragmentară, ca plan de idei pentru o filosofie amplă a acestui spațiu, nerealizată în cele din urmă, filosofie despre care autorul menționat spera că va rivaliza cu filosofia „spațiului mioritic” a lui Blaga. Consider că tema aleasă este importantă, întrucât, până în prezent, nu există o lucrare semnificativă care să trateze, din perspectiva filosofiei culturii, acest spațiu al Bărăganului, pe care Blaga l-a omis, din motive necunoscute, atunci când a prezentat „spațiul mioritic” ca matrice a spiritualității românești. Din filosofia lui Blaga rezultă că doar spațiul cultural de tip „deal-vale” este fundamentul existenței spirituale menționate.¹ În context, consider că această filosofie ar trebui să fie completată, întrucât demersul filosofic este orientat, în opinia mea, pe abordarea fenomenologică a „spațiului mioritic”, cu eludarea recesivității, și fără menționarea spațiului Bărăganului, pe care l-am numit a fi de tip *tumul-câmp*. Spațiul în cauză are potențialul de a fi esențial într-o eventuală încercare de reconstrucție filosofică a „spațiului mioritic”. Această posibilitate constituie o primă ipoteză de cercetare. Recurgând la

¹A se vedea: Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, în vol. *Trilogia culturii*, București, Editura Humanitas, 2018, pp. 157-323.

recesivitate, respectiv la analiza filosofică a dualității Bărăganului, prin prisma filosofiei specifice a lui Mircea Florian, am încercat o reconstrucție în spațiul Bărăganului a „spațiului mioritic”, având în vedere, în acest sens, stilul cultural, perspectivele ontologică și antropologică, sofianismul Bărăganului, ca hermeneutică a ipostazelor sacralității spațiale de tip *tumul-câmp*, dar și abordarea recesivității Bărăganului, ca structură dualistă a acestui spațiu.

O altă ipoteză pe care s-a bazat cercetarea a fost constituită din încercarea de a defini insuficiența reprezentativității „spațiului mioritic” pentru spiritualitatea românească. În acest sens, spațiul cultural al Bărăganului, deși diferit fenomenologic, ar putea să întregască perspectiva legată de „spațiul mioritic” și să creeze un stil cultural oarecum diferit de cel teoretizat de Blaga, dar complet și definitiv pentru spiritualitatea românească. Doar în acest mod, stilul cultural ar putea să rămână imuabil și reprezentativ pentru spiritualitatea menționată, indiferent de orizontul spațial la care se raportează. Ca urmare, am cercetat dacă Bărăganul este un spațiu cultural cu atributele recesivității, ca „spațiu mioritic” reconstruit, sau dacă se poate vorbi de o „verigă lipsă” a „spațiului mioritic”. În ambele ipoteze, „spațiul mioritic” al lui Blaga nu poate fi scos din analiză, dar este de neînțeles faptul că acest filosof a tratat, prin prisma „spațiului mioritic”, doar o parte a matricii spiritualității românești. Consider că Vasile Băncilă a sesizat neajunsul menționat și, din acest motiv, a intenționat să creeze o filosofie a spațiului Bărăganului, care să compenseze insuficiența filosofiei „spațiului mioritic” a lui Blaga, dar nu a reușit. În acest spirit, am încercat să duc la îndeplinire dezideratul lui Vasile Băncilă, legat de filosofia spațiului cultural al Bărăganului. Și aceasta, în condițiile în

care Vasile Băncilă, deși important ca filosof, în opinia mea, este abia sesizabil în lucrările de istorie a filosofiei românești.

Având în vedere cele menționate, poate că, pornind de la lucrarea de față, cercetări viitoare vor scoate în evidență și recesivitatea pierdută a „spațiului mioritic”, ca structură fundamentală a filosofiei culturii aparținând lui Lucian Blaga.

La o examinare sumară a filosofiei românești, pot fi remarcate mai multe lucrări de filosofie a culturii. Cultura, după cum afirmă Alexandru Tănase, „este o realitate complexă, de ordin ontic, cognitiv și socio-axiologic”². Astfel, dacă ne referim la raportul ontic, putem spune despre cultură că aparține statutului existențial al omului, reprezentând un aspect esențial ce definește condiția umană. Din această perspectivă, întrucât culturalul face parte din ereditatea omului și din mediul lui de existență, rezultă că orice om este o ființă culturală. Dacă abordăm raportul gnoseologic, constatăm că orice act de cultură este un act de cunoaștere, fiindcă participarea activă la actul cultural implică un demers propriu de acest tip. Este vorba aici de fapte și procese naturale, dar și de conștientizarea metamorfozării, de către înaintași, a acestor fenomene, în fapte de cultură. Dintr-o altă perspectivă, cultura are și un aspect social, fiindcă ea nu poate fi posibilă dincolo de societate, fiindcă omul este o ființă culturală atâta vreme cât este o ființă socială, și invers. Axiologic, cultura reprezintă un ansamblu coerent de valori. În acest sens, atitudinea omului față de lume este dualistă, respectiv cognitivă și valorizatoare. Atitudinea cognitivă implică înțelegerea lucrurilor în realitatea lor obiectivă, iar cea valorizatoare

² Alexandru Tănase, *O istorie a culturii în capodopere*, vol. I, București, Editura Univers, 1984, p. 10.

se referă la însușirea și prelucrarea unor elemente artistice, teoretice sau morale, fenomene care, raportate la condiția umană, au potențialul de a deveni perene. Astfel, cultura cuprinde și drumul până la valori, cum ar fi „cunoașterea și creația”.³ În acest sens, cultura română, după cum afirma Marcel Montandon, este considerată a fi o cultură tânără, aflată într-un proces de dezvoltare. Există o analiză a acestui progres, în cadrul culturii franceze, dar, uneori, se insistă pe întârzieri și nu pe avansul cultural ca atare.⁴ Pe de altă parte, în cultura română modernă există două direcții ale interpretării modului în care s-a format și există această cultură. Prima orientare este dată de „poziția scepticului radical”⁵, care se lansează într-o critică distrugătoare la adresa elementelor definitorii care formează structura acestei culturi, iar cea de-a doua orientare este dată de poziția demagogului naționalist, care preamărește nejustificat elementele culturale în cauză, considerându-le superioare altora, ce aparțin culturilor consacrate. Pozițiile echilibrate, în privința înțelegerii fundamentelor culturale românești „sunt rare”.⁶ Astfel, putem considera că o investigație a modului de a fi al filosofiei românești trebuie să cuprindă și dimensiunea palimpsestică a culturii noastre, cu mențiunea că au existat

³ *Ibidem*, pp. 10-12.

⁴ A se vedea: Cécile Folschweiller, *O figură uitată a promovării culturii române în Franța; Marcel Montandon și „Scrisorile românești”*, în „*Mercur de France*” (1905-1914), p. 171.

⁵ Ciprian Vălcan, *Cultura românească: complex de inferioritate, modernizare, probleme de identitate*; (https://core.ac.uk/display/230110477?utm_source=pdf&utm_medium=banner&utm_campaign=pdf-decoration-v1), p. 89

⁶ *Ibidem*, p. 90.

falii adânci între epoci istorice, dar și continuități restrânse între generații. Conform lui Constantin Aslam, în filosofia noastră s-a impus modelul „metafilosofic relaționist-integrativ”, dezvoltat de Marin Ștefănescu, „în condițiile dominantei dimensiunilor culturale ale acesteia”.⁷ Dintr-o altă perspectivă, în concepția lui Constantin Rădulescu-Motru, rolul culturii este de a dezvolta personalitatea, aceasta fiind forma cea mai înaltă de energie, care le integrează pe toate celelalte. În acest sens, cultura concentrează formele de energie ale unui popor, începând cu formele de relief și sfârșind cu simbolurile sale specifice.⁸ O abordare „morfologică” a unui domeniu de cercetare are în vedere în primul rând obiectele care alcătuiesc câmpul de cercetare și analizează formele pe care le iau obiectele supuse analizei. În acest sens, cercetarea va încerca să răspundă la întrebări precum: „Care este originea acestor forme?”, „Sunt produse ale perspectivei noastre, sau au o determinare externă?”, „De ce natură sunt formele în cauză?”, „Prin ce se deosebesc și prin ce se aseamănă aceste forme?”⁹ Pentru a afla răspunsul la aceste întrebări, morfologul utilizează metode de descriere precise, pentru a scoate în evidență asemănările și deosebirile dintre forme, dar consideră și că autonomia obiectelor supuse cercetării reprezintă o necunoscută. Astfel, în analiza sa, cercetătorul trebuie să

⁷ Constantin Aslam, *Palimpsestul identității românești*, București, Editura Crater, 2000, pp. 234-235.

⁸ A se vedea: Emil Stan, *Vocația paideică a filosofiei românești*, București, Editura Paideia, 1999, p. 178.

⁹ Bill Hillier, *Morfologia spațiului urban: evoluția abordării sintactice*, în „*Architecture Comportement / Architecture Behaviour*”, vol. 3, 1987, p. 205, traducere din limba engleză de Anne Noschis.

găsească un echilibru între posibilitatea determinării externe a obiectelor și posibilitatea ca această determinare să nu existe.¹⁰

Din această perspectivă, Mircea Florian afirma despre cultură că este „fenomenul originar” al istoriei. În acest sens, menționa că această cultură este de natură organică, „posedând un suflet, dar și propriile forme de expresie”.¹¹ În concepția lui Vasile Băncilă, cultura este o floră spontană, în care se dezvoltă proteic o sămânță cu caracter transcendental. Manifestările culturii nu sunt în primul rând operele individuale, ci atmosfera organică în care se dezvoltă aceste opere specifice. Caracterul colectiv și unitar al culturii, menționează Băncilă, potențează operele individuale și este în măsură să proiecteze în orizontul spațial uman un stil suveran de viață.¹² Într-un fel sau altul, orice gânditor român a atins acest subiect. Printre filosofii semnificativi, putem să-i menționăm pe Constantin Noica, prin demersul hermeneutic legat de lucrarea intitulată *Devenirea întru ființă. Scrisori despre logica lui Hermes*, dar și pe Lucian Blaga, cu paradigma „matricei stilistice”.¹³ Dacă Noica vorbește despre „logos”, iar Blaga despre „mister”, ar putea fi așezat în acest context și Vasile Băncilă, cu filosofia lui despre spațiul Bărăganului? Ar putea fi considerat acest spațiu de stepă ca fiind o îngemănare de

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Mircea Florian, *Experiența ca principiu de reconstrucție filosofică*, București, Editura 100+1 Gramar, 2002; p. 292.

¹² A se vedea: Vasile Băncilă, *Opere*, vol. IV, *Eseistica edită (1933-1936)*, Brăila, Editura Istros, 2006, pp. 326-327.

¹³ Viorel Cernica, *Note metodologice asupra istoriei filosofiei românești*, în vol. Viorel Cernica (coord.), *Studii de istorie a filosofiei românești*, III, București, Editura Academiei Române, 2008, p. 59.

logos și mister, în condițiile în care Constantin Noica afirma că: „Orice filosofie e o încercare de a găsi o formă de echilibru a omului cu lumea. Prima trăsătură adevărată a gândirii filosofice e deci: de a fi o considerare a omului în lume (prin lume, împotriva lumii sau față de lume, în orice caz a omului și a lumii)... a doua... să vadă ordinea din lucruri? Dar care ordine? Ordinea lăuntrică, ordinea adâncurilor.”¹⁴ P. P. Negulescu afirma, în context, că „omul are o nevoie organică de cunoaștere”, și, întrucât cercetarea științifică nu reprezintă un scop în sine, se poate spune că există o latură practică a acestui demers, în sensul că tinde să asigure existența omului.

În privința filosofiei însă, se poate spune că această cugtare pare a fi un scop în sine, fiindcă utilitatea ei practică nu este vădită. Filosofia, menționează P. P. Negulescu, răspunde unei nevoi sufletești, care, în cazul unor oameni, este atât de puternică, încât sunt în stare „să-i aducă multe sacrificii, fără niciun câștig practic”.¹⁵ În acest spirit, concepția filosofică a lui Vasile Băncilă, respectiv cea legată de Bărăgan, poate reprezenta cheia gândirii sale, nu numai în consonanță cu spațiul mioritic teoretizat de Blaga, în care afirmă că a recunoscut elemente ale orizontului spațial al Câmpiei Brăilei, ci și ca abordare proprie a sentimentului infinitului, pe care oricine îl încearcă atunci când trăiește în această câmpie, sau doar o străbate. Sentimentul acesta al infinitului de stepă, preponderent subiectiv, este greu de definit. Trăirile sunt diferite,

¹⁴ Constantin Aslam, *Constantin Noica: spre un model neoclasic de gândire. Perspective interpretative asupra scrierilor timpurii*, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 109.

¹⁵ Petre Negulescu, *Geneza formelor culturii*, București, Editura Eminescu, 1984, p. 82.

de la un moment la altul, și este greu de spus dacă Bărăganul acesta, încremenit în spațiu și timp, reprezintă o chemare, o exprimare, o căutare sau o salvare. Omul din Bărăgan este fascinat și surprins de lipsa de importanță a existenței sale, prin comparație cu el, dar și de finitudinea existenței sale, ce cu greu poate fi observată în altă parte, în timp ce aici devine aproape palpabilă. Fascinația aceasta este esențialmente filosofică, și se poate experimenta infinitul uneori într-o formă vag obiectivă, simțind apăsarea întinderii nesfârșite. Alteori, cel ce este prizonier al acestei întinderi infinite, și deci al libertății fără margini, este cuprins de un tragism al câmpiei sihastre, esenian, imposibil de redat în cuvinte. Poate că, din toate aceste cauze, este dificil de explicat pe deplin Bărăganul, ca orizont spațial, chiar dacă elemente ale unui asemenea demers se regăsesc în gândirea filosofică a celor mai cunoscuți filosofi brăileni, respectiv Nae Ionescu, Vasile Băncilă și Anton Dumitriu, dar și, în egală măsură, în gândirea scriitorilor care au trăit și au creat în acest orizont spațial, dintre care îi putem menționa pe Panait Istrati și Fănuș Neagu.

Vasile Băncilă afirma că ideile fundamentale care ar trebui avute în vedere în cercetarea Bărăganului, din punct de vedere filosofic, sunt următoarele: antinomiile, panteismul românesc, care se află doar în Bărăgan, omul care contează pe sine și nu pe ceilalți și, în consecință, nici pe social, monden sau confort. O altă problemă ce se impune a fi studiată este cromatică Bărăganului, culorile nefiind tari decât atunci când vine vorba de pământul proaspăt arat și verdele crud al porumbiștilor, dar, în egală măsură, și spiritul Bărăganului în celelalte forme culturale, cum ar fi literatura sau folclorul. În fond, profunzimea nu este posibilă decât în monotonie,

variația fiind superficială.¹⁶ Aristotel menționa, făcând referire la conceptele de „act” și „potență”,¹⁷ că o entitate care nu are posibilitatea de a exista nu va exista, dar un lucru care are această posibilitate poate să nu existe în act. Așadar, tot ce are posibilitatea să existe poate fi latent la nesfârșit, dacă nu este adus la stadiul de act.¹⁸ Din această perspectivă, întrucât doar Vasile Băncilă a încercat să prindă în concepte filosofice bine definite orizontul spațial menționat, demers dificil și amenințat de pericolul subiectivismului, iar Nae Ionescu și Anton Dumitriu au încercat să comprime acest spațiu și să-l trateze la modul obiectiv, ca parte integrantă a filosofiei lor, fără diferențieri semnificative, consider că se impune o cercetare în acest sens.

Pe lângă Blaga, ca precursor, am tratat și concepțiile legate de filosofia spațiului ale lui Leo Frobenius și Oswald Spengler. Chiar dacă cei doi cercetători s-au ocupat de alt orizont spațial decât cel românesc, filosofia lor, valorizată de Blaga, are importanță în contextul cercetării, prin perspectivele de morfologie a culturii oferite, întrucât lucrările legate de spațiul cultural sunt destul de reduse ca număr, nu doar la nivel național. În context, am abordat subteme legate de stilul cultural, semn și semnificație, sentiment spațial și realitate spațială, paideuma doinei și a plaiului, dar și de aspectele definitorii ale miturilor și misterelor care definesc spațiul cultural al Bărăganului. În același sens, am realizat o hermeneutică a ipostazelor sacralității spațiale de tip *tumul-câmp* și

¹⁶ A se vedea: Vasile Băncilă, *Spațiul Bărăganului*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2000, p. 10.

¹⁷ Aristotel, *Metafizica*, traducere Ștefan Bezdechi, note și indice alfabetic Dan Bădărău, București, Editura IRI, 1999, p. 353.

¹⁸ *Ibidem*.